

traducere de **SERGIU LOZINSCHI**
Universitatea din București
Anul I, Masteratul de Studii Hispanice
DOI: 10.62229/slv14/7

*DESPRE ILUZII ȘI ADEVĂR*¹ DE EVGHENI BARATÎNSKI²

Ce numim noi iluzie? Ce numim adevăr? Nu mă refer la adevăruri istorice, matematice sau morale; nu, am în vedere acele considerații efemere ale rațiunii, întemeiate pe niște păreri recunoscute de noi drept adevărate, pe seama cărora percepem, într-un fel sau altul, impresiile pe care le provoacă asupra noastră lucrurile care ne înconjoară. Mă întreb de ce numim unele impresii sau gânduri izvorâte din ele, adevărate, iar pe altele, false?

Dacă într-o seară minunată, privind soarele care apune, cu ultimele sale raze poleind cu aur dealurile verzi, îmbătat de pacea naturii somnolente, exclam într-o clipă de extaz: „Ce maiestuoasă și minunată e creația!”, nimănui nu-i va trece prin minte să ia drept iluzie sentimentul ce m-a făcut să mă exprim în felul acesta. Un copil aleargă după un fluture și, prinzându-l, exclamă: „Ce minunat e fluturele! Ce fericit sunt că l-am prins!”. Exclamăm aceasta îmbătați de sentimentul propriei superiorități: o vârstă fermecătoare! Un fluture constituie fericirea ta; dar va veni timpul când iluzia va dispărea.

De ce este o iluzie? Poate pentru că e ceva trecător? Dar ce nu e trecător pe lumea aceasta? Natura ca întreg nu există pentru un copil: pentru el există doar fluturele în ea; pe noi ne fascinează Natura, însă fluturele pentru noi nu mai există. Am câștigat oare mult din amăgire? Și cine ne-ar putea asigura că acum vedem mai limpede decât vedeam înainte?

¹ Traducerea eseului original, „O zabljudeniih i istine”, a fost făcută după ediția Baratînski, E.A., 1983, *Stihotvoreniiia. Proza. Pis'ma*, Moscova: Pravda, 155–159.

² Evgheni Abramovici Baratînski (1800-1844) a fost un poet romantic rus, cunoscut pentru elegiile și pentru tonalitatea filosofico-melancolică a scrierilor sale. Provenind dintr-o familie nobilă, Baratînski a fost contemporan și prieten cu Aleksandr Pușkin, care l-a considerat unul dintre cei mai buni poeți elegiaci ai Rusiei. Deși nu a fost popular în timpul vieții, Baratînski a fost redescoperit și pus în valoare de poeții simbolști ruși.

Tineretea este numită vârsta orbirii și a iluziei. Bătrânețea samavolnică a socotit de cuviință să o numească astfel: Tinerilor, ne zice ea cicălitoare, pasiunile vă orbesc; visurile voastre înfrumusețează toate lucrurile, imaginația acoperă cu flori bezna gata să se caște sub pașii voștri. Dar veți ajunge la vârsta mea și veți vedea adevărul fără vâl.

Bunico, aș fi răspuns așa: învățăturile tale m-ar fi necăjit altădată, dar astăzi nu mai sunt dispus să mă supăr, iar pe tine te sfătuiesc să te descotorosești de cicăleala ursuză. Însă ascultă: ochii tăi slăbesc, iar tu vrei să vezi mai bine ca mine! Simțurile tale s-au tocit, iar tu vrei să simți mai bine ca mine! Cum așa? Doar pentru că anii care te-au lăsat fără vedere au aruncat un înveliș întunecat pe lucrurile din jurul tău, trebuie să cred că ele sunt într-adevăr învăluite în ceață! Pentru că imaginația ta a sărăcit, trebuie să consider fanteziste florile pe care le văd în lumina propriei mele imaginații! Nu mă pot îndoi de existența lor, pentru că le văd, și le văd pentru că am vederea bună. Tu ești lipsită și de ochi, și de simțuri; ia-le de la mine, draga mea, și vei simți toată superficialitatea concluziilor tale.

La vârsta ta, și eu gândeam ca tine, îmi răspunde bătrânică: experiența mi-a spulberat himerele, anii te lasă fără ochi, dar fac rațiunea mai ageră.

Nu știu ce înțelegi tu prin cuvântul „rațiune”! Mă gândesc că nu este altceva decât acel simț care, în urma noțiunilor dobândite prin impresii diferite, mă face să văd lucrurile în ordinea în care le văd în clipa de față. Pot eu, oare, să le văd altfel? Pot eu, oare, să mă separ de pasiunile și visurile, care constituie o latură esențială a mea? Îmi vorbești de experiență; dar eu încă nu am aflat ce este experiența. Ea fie va adăuga ceva ființei mele, fie va nimici o parte din ea: în ambele împrejurări voi înceta să mai fiu eu însumi – numai eu mă voi schimba, lucrurile vor rămâne neschimbate. Și de ce ar trebui să dau eu visurile mele pe rațiunea ta? Tu ai spus într-o carte: judecă omul după faptele sale! Nu am putea spune la fel de bine: judecă regulile în funcție de urmări? Dar judecă și tu, draga mea: tu ești tristă, iar eu vesel; tu ești sceptică, iar eu încrezător; tu te mâni și tușești, iar eu râd și fredonez un cântec hazliu. Eu sunt mai deștept pentru că sunt mai fericit.

A fost o vreme, însă, când tu construiai castele din cărți de joc, te distrai cu păpușa ta de ceară, făceai bărcuțe de hârtie: pentru tine jucăriile au rămas jucării; curând și visurile vor rămâne simple visuri.

Nu neg! Însă cu timpul voi muri și eu, căci toate au un sfârșit; dar nu castelele de marmură s-au preschimbat în unele de cărți, nu bărcile din lemn au devenit de hârtie, ci eu am pierdut simțul care, fie mă amăgea, fie mă făcea să văd mai bine; dar cel puțin desfătările erau adevărate.

Ai consimțit involuntar că unele lucruri există doar pentru imaginație, prin urmare ele sunt iluzorii.

Iluzorii pentru că există numai pentru imaginație! Ce concluzie nostimă! Dar de ce să ne bizuim pe un simț mai mult decât pe altul? Sunetele există doar pentru auz; prin urmare, sunetele nu există! Dar este oare cu puțință ca Natura să plăsmuiască ceva fără un scop? Imaginația este o proprietate ca oricare alta. Vei spune că ea ne înșală înaintea altor proprietăți, că experiența destramă fantomele acesteia. Sunt de acord; totuși, ceva mai târziu, noi ne pierdem auzul, văzul, uneori chiar și rațiunea. Dar să pierzi capacitatea fizică de a vedea nu e oare același lucru ca a pierde capacitatea metafizică de a-ți imagina? Tu zici că pe mine mă înșală visurile mele, iar eu am dreptul să susțin că pe tine te induc în eroare speculațiile tale. Ascultă: copilăria se distrează cu jucării, tinerețea se distrează cu visuri, bătrânețea se făleşte cu închipuita ei înțelepciune, și astfel fiecare se joacă cu propria-i jucărie.

M-am îndepărtat puțin de subiectul discuției: cel puțin ați văzut că nu e cu puțință să-l faci pe om să-și schimbe gândurile fără a-l face să se schimbe el însuși, cu alte cuvinte, să piardă sau să dobândească ceva în loc. Rămâne să stabilim: în care circumstanțe dobândim și în care pierdem. Nu afirm nimic, de aceea doar voi pune câteva întrebări.

Care este, după părerea voastră, calea cea mai dreaptă spre aflarea adevărului? Rațiunea și experiența. De acord. Să admitem, însă, că ați avut parte numai de experiențe amare, că în copilărie ați depins de un mentor samavolnic; că în tinerețe v-a înșelat iubita, v-a dezamăgit prietenul, v-a amăgit speranța; că la bătrânețe ați rămas singur și trist. În ce fel veți descrie viața? Copilăria va fi un timp al sclaviei și al neputinței; tinerețea – un timp al visurilor revoltate și al dorințelor nebunești; bătrânețea – răstimpul solemn când apare adevărul și, cu un zâmbet batjocoritor, stinge lumânarea din lampionul chinezesc al imaginației. În ceea ce vă privește, aveți perfectă dreptate; în schimb, în copilărie eu am avut parte doar de bucurii: mama mea bună mi-a fost un mentor îngăduitor. Acum am prieteni veseli, binevoitori și devotați mie trup și suflet; poate voi avea o iubită draguță și fidelă; nădăjduiesc că bătrânețea îmi va fi încălzită de amintirile unei vieți trecute variate și pline; că și în anii senectuții încă voi păstra dragostea pentru frumos, chiar dacă nu o voi resimți atât de viu; că prin ochelari mă voi uita tot cu încântare la tinerii îmbujorați și că uneori eu însumi îi voi distra cu povești despre vremurile apuse. Să presupunem că așa va fi viața mea; nu-i așa că, la fel ca voi, condus de rațiune și experiență, voi trage totuși o concluzie complet opusă față de a voastră? Și atunci nu are fiecare, la rândul lui, o judecată sănătoasă?

Și dacă tinerețea flușturistică distruge și farmecă totul cu imaginația sa sclipitoare, oare bătrânețea cea ursuză nu ponegrește totul din cale afară cu scepticismul ei rece? Și există oare vreun minut în viața noastră în care suntem complet liberi de idei preconcepute?

În care circumstanțe dobândim și în care pierdem? Dacă există într-adevăr o astfel de fericire abstractă pe care o numim adevăr, nu ar trebui să fie el oare o desfătare supremă, în stare să suplinească toate celelalte desfătări iluzorii sau, mai bine zis, insuficiente? Vedem, însă, complet contrariul. Pierdem, când ne convingem de autenticitatea a ceea ce ne-am obișnuit să numim adevăr; respectăm axiomele experienței și, în același timp, regretăm adesea fermecătoarele iluzii, care odinioară constituiau fericirea noastră.

Bătrânețea are un singur avantaj în fața tinereții: ea vine mai târziu; ea tratează totul cu indiferență pentru că este lipsită de pasiuni; vede totul în negru, deoarece nu poate vedea altfel; din toate trage concluzii triste pentru că ea însăși e tristă, dar fiind încă în stare să cugete, își arogă dreptul să-și formeze unele păreri. Dar cine poate garanta pentru imparțialitatea lor?

Numim bătrânețea vârsta chibzuinței și a înțelepciunii. Să presupunem, însă, că ea, cu toată experiența ei, ar fi cea dintâi etapă a vieții noastre și că după ea ar urma maturitatea, tinerețea și, în sfârșit, copilăria. Simțind noua viață revărsându-i-se în inimă și gândurile noi și clare înmprospătându-i încet-încet mintea și netezindu-i ridurile frunții nu va conchide, oare, bătrânul, destul de probabil, că ființa sa începe să se desăvârșească? Aude glasul faimei și al ambiției, se aruncă pe câmpul de luptă, se grăbește la sfat cu concetățenii; întâlnește din nou visurile de altădată și se gândește: negam cu ajutorul rațiunii ceea ce acum înțeleg limpede cu ajutorul pasiunilor și imaginației; după multe rătăcirii, timpul îmi dezvăluie adevărul. Sosește apoi și vremea iubirii; el vede o femeie frumoasă și se minunează că până acum nu a observat că există femei; descoperă în multe lucruri ceea ce nu percepușe nici măcar cu o clipă în urmă. Își amintește vechile idei preconceptuate și se gândește: Sunt un nesăbuit! Am vrut să înțeleg cu ajutorul rațiunii reci ceea ce se poate înțelege numai cu inima și simțurile: acum văd clar propria-mi iluzie. În cele din urmă, ajuns în copilărie și suflând baloane de săpun, va spune când va zări un bătrân cu o carte în față – un nou viețuitor al acestei lumi: „Privește, asta e mult mai folositor decât cartea ta!”.

În concluziile ciudatului care a trece de la bătrânețe la copilărie veți descoperi mai multă logică decât în cele ale unui adolescent care trece de la copilărie la bătrânețe.

Așadar, nu există adevăr? Cine vă spune așa ceva? Nu este, oare, adevărul un lucru extrem de relativ? Fiecare vârstă, fiecui minut al vieții noastre nu conțin, oare, adevăruri proprii, specifice doar lor? Obiectele care ne înconjoară nu au de-a face cu rațiunea, la fel ca razele soarelui cu structura internă a ochilor noștri? Nu ar fi o nesăbuiță să repudiem un sentiment plăcut doar pentru că unii îl numesc iluzie? Nu ar fi o nesăbuiță să numim necugetat un om doar pentru că acțiunile lui ni se par necugetate? Și nu e bizar să așterni pe foaie o cugetare despre adevăr când demonstrezi că fiecare dintre noi are propriile adevăruri?